

Environmentálne aspekty v novom programovom období 2014 – 2020: Operačný program Výskum a inovácie

Belčáková, I.: Environmental Aspects in the New Programming Period 2014–2020: Operational Programme for Research and Innovation. *Životné prostredie*, 2015, 49, 4, p. 202 – 205.

Operational Programme for Research and Innovation represents a strategic policy document on aims, priorities and activities in the field of science, research and innovation in Slovakia with a special focus on Bratislava region. It has been drafted on the basis of a common understanding of a broad spectrum of target group members. According to Slovak environmental legislation, the document has been a subject of strategic environmental assessment. The paper brings general description of the above mentioned operational programme, its main objectives and environmental implications.

Key words: EU programming period, research and innovation, strategic axes and priorities, environmental assessment

Operačný program Výskum a inovácie (OP VaI) predstavuje spoločný strednodobý strategický dokument Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR a Ministerstva hospodárstva SR, určujúci základné predpoklady a rámce, ako aj prioritné oblasti na vytvorenie priaznivého prostredia pre inovácie a zvýšenie efektívnosti a výkonnosti systému výskumu, vývoja a inovácií v Slovenskej republike v programovom období 2014 – 2020.

Stratégia OP VaI taktiež vychádza z úspešne podporených aktivít a na základe dobrej praxe a získaných skúseností, premietnutých do implementácie systému podpory vedy a inovácií v rokoch 2014 – 2020. OP VaI podporí všetky relevantné inštitúcie, ktoré realizujú kvalitný základný výskum a aplikovaný výskum v mnohých oblastiach spoločenskej praxe (*vrátane environmentálnej*) s reálnou šancou transferu získaných poznatkov, s produkciou výrobkov s vysokou pridanou hodnotou, ktoré využívajú inovácie pre svoj ďalší rozvoj, ako aj inštitúcie, ktoré podporujú procesy výskumu a inovácií – štátne, verejné, ale aj súkromné s tým, že špeciálna pozornosť bude venovaná podpore veľkých firiem a ich lepšej previazanosti na subdávateľské firmy pôsobiace na Slovensku. Za prioritu, ktorej riešenie ovplyvní aktivity v oblasti vzdelávania, výskumu, vývoja a inovácií v rámci celého územia Slovenska, je považované vyriešenie financovania aktivít subjektov vedy, výskumu a inovácií na území Bratislavského kraja v oblasti podpory týchto kapacít na roky 2014 – 2020. Zodpovedajúca podpora výskumu a inovácií v Bratislavskom kraji má zásadný a nezastupiteľný význam pre rozvoj SR, konkrétne na tvorbu nových pracovných miest a na rozvoj kľúčových oblastí priemyslu na celom území Slovenska. Z pohľadu

výskumno-vývojového potenciálu Bratislavský kraj disponuje viac ako 50 % celoslovenských kapacít, dosahuje viac ako 60 % výkonov v oblasti medzinárodnej výskumno-vývojovej angažovanosti Slovenska a 75 % všetkých vedeckých výstupov Slovenska sa produkuje práve v bratislavskom regióne (Návrh Operačného programu Výskum a inovácie, 2014).

Hlavné ciele a priority Operačného programu Výskum a inovácie

Hlavné ciele a vízia OP VaI sú spoločné s víziou Poznatkami k prosperite – Stratégia výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu SR (2013), t. j. podnecovať štruktúrnu zmenu slovenskej ekonomiky smerom k rastu, založenému na zvyšovaní inovačnej schopnosti a excelentnosti vo výskume a vývoji s cieľom podporovať udržateľný rast príjmov, zamestnanosti a *kvality života*. Túto víziu bude naplňovať Slovensko zameraním sa na nasledovné strategické ciele:

1. prehĺbiť integráciu a ukotvenie kľúčových priemyselných odvetví, ktoré zvyšujú miestnu pridanú hodnotu prostredníctvom spolupráce miestnych dodávateľských reťazcov a podporou ich vzájomného sieťovania;
2. zvýšiť príspevok výskumu k hospodárskemu rastu cestou globálnej excelentnosti a lokálnej relevantnosti;
3. vytvárať dynamickú, otvorenú a inkluzívnu inovatívnu spoločnosť ako jeden z predpokladov na zlepšenie kvality života;
4. zlepšiť kvalitu ľudských zdrojov pre inovatívne Slovensko.

OP VaI definuje prioritné osi, ktoré reflektujú naj-

Tab. 1. Prioritné osi Operačného programu Výskum a inovácie

Prioritná os	Investičné priority
1. Podpora výskumu, vývoja a inovácií	<ul style="list-style-type: none"> rozšírenie výskumnej a inovačnej infraštruktúry a kapacít na rozvoj excelentnosti v oblasti výskumu a inovácií a podpora kompetenčných centier, najmä takýchto centier európskeho záujmu podpora investovania podnikov do výskumu a inovácie a vytvárania prepojení a synergií medzi podnikmi, centrami výskumu a vývoja a vysokoškolským vzdelávacím prostredím, najmä podpora investovania do vývoja produktov a služieb, prenosu technológií, sociálnej inovácie, ekologických inovácií, aplikácií verejných služieb, stimulácie dopytu, vytvárania sietí, zoskupení a otvorenej inovácie prostredníctvom inteligentnej špecializácie za podpory technologického a aplikovaného výskumu, pilotných projektov, opatrení skorého overovania výrobkov, rozšírených výrobných kapacít prvej výroby najmä v základných podporných technológiách a šírenia technológií na všeobecný účel
2. Podpora výskumu, vývoja a inovácií v Bratislavskom kraji	<ul style="list-style-type: none"> rozšírenie výskumnej a inovačnej infraštruktúry a kapacít na rozvoj excelentnosti v oblasti výskumu a inovácií a podpora kompetenčných centier, najmä takýchto centier európskeho významu podpora investovania podnikov do výskumu a inovácie a vytvárania prepojení a synergií medzi podnikmi, centrami výskumu a vývoja a vysokoškolským vzdelávacím prostredím, najmä podpora investovania do vývoja produktov a služieb, prenosu technológií, sociálnej inovácie, ekologických inovácií, aplikácií verejných služieb, stimulácie dopytu, vytvárania sietí, zoskupení a otvorenej inovácie prostredníctvom inteligentnej špecializácie za podpory technologického a aplikovaného výskumu, pilotných projektov, opatrení skorého overovania výrobkov, rozšírených výrobných kapacít, prvej výroby najmä v základných podporných technológiách a šírenia technológií na všeobecný účel
3. Posilnenie konkurencieschopnosti a rastu malých a stredných podnikov	<ul style="list-style-type: none"> podpora podnikania najmä prostredníctvom uľahčenia využívania nových nápadov v hospodárstve a podpora zakladania nových firiem, a to aj prostredníctvom podnikateľských inkubátorov vývoj a uplatňovanie nových obchodných modelov malých a stredných podnikov najmä v rámci internacionalizácie podpora vytvárania a rozširovania vyspelých kapacít pre vývoj produktov a služieb
4. Rozvoj konkurencieschopných malých a stredných podnikov v Bratislavskom kraji	<ul style="list-style-type: none"> podpora podnikania najmä prostredníctvom uľahčenia využívania nových nápadov v hospodárstve a podpora zakladania nových firiem, a to aj prostredníctvom podnikateľských inkubátorov vývoj a uplatňovanie nových obchodných modelov malých a stredných podnikov najmä v rámci internacionalizácie podpora vytvárania a rozširovania vyspelých kapacít pre vývoj produktov a služieb
5. Technická pomoc	<ul style="list-style-type: none"> podpora a zvyšovanie odbornosti administratívnych kapacít, vzdelávanie a výmena skúseností podpora a rozvoj technickej infraštruktúry a vybavenia podporné aktivity súvisiace s procesmi prípravy, riadenia, nastavenia riadenia implementácie, monitorovania, hodnotenia, publicity, kontroly a auditu

Zdroj: Belčáková (2014)

významnejšie disparity a faktory rozvoja v oblasti výskumu a inovácií. V rámci každej osi je identifikovaný cieľ a s ním súvisiace investičné priority a podporované aktivity. Hlavné ciele a implementácia OP VaI sa budú realizovať prostredníctvom piatich prioritných osí, prezentovaných v tab. 1.

Environmentálne vplyvy Operačného programu Výskum a inovácie

Tento strategický dokument bol posúdený v zmysle jeho predpokladaných vplyvov na životné prostredie (napr. miera, v akej strategický dokument ovplyvňuje iné plány a programy; význam strategického dokumentu pre integráciu environmentálnych úvah najmä s ohľadom na podporu trvalo udržateľného rozvoja; význam strategického dokumentu pre vykonávanie právnych predpisov v oblasti životného prostredia). V zmysle platnej legislatívy SR v oblasti posudzovania

vplyvov na životné prostredie bol OP VaI vyhodnotený z hľadiska environmentálnych vplyvov a udržateľnosti rozvoja (Belčáková, 2014). Celkové hodnotenie vplyvov OP VaI vychádza z obsahu, hlavných cieľov OP VaI, vzťahu k iným relevantným plánom a programom, z relevantných aspektov súčasného stavu životného prostredia a ich predpokladaného vývoja bez implementácie OP VaI, vychádza ďalej zo všetkých existujúcich problémov, ktoré sú relevantné pre tento strategický dokument vrátane tých, ktoré sa vzťahujú na environmentálne dôležité oblasti, akými sú oblasti určené na základe smerníc 79/409/EHS a 92/43/EHS a, v neposlednom rade, z cieľov ochrany životného prostredia stanovených na medzinárodnej a národnej úrovni. Hodnotilo sa aj to, akým spôsobom sa tieto ciele zohľadnili pri príprave strategického dokumentu, aké budú pravdepodobne významné vplyvy na životné prostredie vrátane vplyvov na biodiverzitu, zdravie obyvateľstva, živočíchy, rastliny, pôdu, vodu, ovzdu-

šie, klimatické faktory, kultúrne dedičstvo nehmotnej povahy, krajinu a vzájomné vzťahy medzi týmito faktormi.

Zo strategického environmentálneho hodnotenia vplyvov OP VaI vyplýva jeho jednoznačný priamy pozitívny prínos hlavne v oblasti sociálnych a ekonomických aspektov životného prostredia. Ostatné vplyvy majú zväčša nepriamy pozitívny efekt. Nepredpokladá sa žiadny negatívny vplyv presahujúci štátne hranice.

Z hľadiska možných cezhraničných environmentálnych vplyvov je potrebné uviesť, že výskum a inovácie nie sú limitované hranicami žiadneho územia, a teda ani hranicami SR. Aj v súčasnosti pracujú vedecké tímy a odborníci na spoločných projektoch so zahraničnými pracoviskami. Keďže v posudzovaní vplyvov na životné prostredie neboli identifikované žiadne významnejšie negatívne vplyvy na zložky životného prostredia a zdravie obyvateľstva, s výnimkou malých lokálnych vplyvov súvisiacich s rekonštrukciami budov, nebudú pravdepodobné ani negatívne cezhraničné vplyvy.

K možným pozitívnym cezhraničným vplyvom sa dá započítať efektívne uplatnenie výsledkov výskumu a vývoja v praxi s cezhraničným dosahom (napr. environmentálne vedy). V rámci OP VaI budú realizované opatrenia súvisiace so zvýšenou účasťou SR v projektoch medzinárodnej spolupráce. Všetky plánované aktivity sa zameriavajú na to, aby sa SR zapájala do medzinárodnej a nadnárodnej spolupráce aj prostredníctvom vytvárania konzorcií so zahraničnými partnermi. *Vzhľadom na charakter tohto strategického dokumentu, ako aj vzhľadom k procesu jeho spracovávania na princípe partnerstva, je program vyhotovený v jednom variante ako výsledok dohody jednotlivých členov partnerstva, pričom sa do neho zapracovala prevažná väčšina vzniknutých pripomienok.* Možno teda porovnávať len realizačný variant s nulovým variantom, t. j. ak by sa OP VaI neuskutočnil. Na porovnanie realizačného a nulového variantu sme uskutočnili hodnotenie s vybranými kritériami, ktoré sme vzájomne porovnali s možnosťou priradiť im váhu podľa významnosti vplyvov. Vplyvy, ktoré nie sú pre porovnanie variantov relevantné, neboli vzaté do hodnotenia (napr. vplyv na chránené územia a pod.).

Stratégia OP VaI vychádza z výsledkov analýzy a prognózy vývoja v jednotlivých oblastiach podporovaných aktivít, identifikovaných kľúčových disparít a potenciálnych faktorov rozvoja. Prioritné osi zodpovedajú potrebám identifikovaným v analýze a orientujú sa v súlade so stratégiami *ex-ante kondicionalít* na podporu faktorov rozvoja v jednotlivých oblastiach spoločnosti.

Výber aktivít zaradených do OP VaI zohľadňoval aj relevantné tematické ciele podpory a je výsledkom komunikácie s pracovnou skupinou na prípravu OP VaI, ktorá je zložená zo zástupcov relevantných ministerstiev, ekonomických a sociálnych partnerov, vyšších územných celkov, samosprávy a mimovládnych organizácií. Z hodnotenia vplyvov na životné pros-

tredivie nevyplývala potreba vykonávať mimoriadne opatrenia na ich prevenciu, elimináciu, minimalizáciu a kompenzáciu. Identifikované bežné negatívne vplyvy súvisiace s rekonštrukciou budú eliminované dodržiavaním platných noriem a legislatívnych opatrení pri realizácii prác. Monitorovanie plnenia OP VaI bude vykonávané mechanizmami určenými v tomto dokumente. Na monitorovanie bude zriadený na centrálnej úrovni informačný monitorovací systém pre Európske štrukturálne a investičné fondy (centrálny informačný systém ITMS II), ktorý slúži na evidenciu, spracovávanie, export a monitorovanie dát o programovaní, projektovom a finančnom riadení, kontrole a audite fondov. Na monitorovanie sú v rámci jednotlivých prioritných osí stanovené merateľné ukazovatele. Riadiaci orgán OP VaI zriadi monitorovací výbor najneskôr do 3 mesiacov odo dňa oznámenia rozhodnutia EK o schválení operačného programu, v súlade s návrhom všeobecného nariadenia (čl. 47).

Hodnotenie vplyvu investičných priorít OP VaI na životné prostredie sa v SR vykonáva prostredníctvom vyhodnocovania indikátorov a spracovávania sektorových hodnotiacich správ na úrovni Európskej únie, ktoré zastrešujú aktivity Európskej environmentálnej agentúry (EEA), Organizácie pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD) a Štatistického úradu Európskeho spoločenstva (EUROSTAT). Tento postup navrhujeme aplikovať aj na monitorovanie plnenia environmentálnych cieľov stanovených v rámci posudzovania OP VaI. Navyše, na národnej úrovni je zriadený monitorovací systém životného prostredia, ktorý spolu s monitorovacím systémom OP VaI predstavuje prostriedok zabezpečujúci informácie o stave a trendoch v životnom prostredí pre viaceré úrovne používateľov. Keďže je v SR v súčasnosti zavedený a dobre fungujúci systém monitorovania jednotlivých zložiek životného prostredia a zdravia obyvateľstva, ako aj faktorov ovplyvňujúcich zdravie obyvateľstva, nie je pre realizovanie OP VaI potrebné navrhovať osobitný monitoring. Celý operačný program je nastavený tak, že po vyhodnotení potenciálnych vplyvov na životné prostredie a zdravie jednoznačne prevažujú skôr neutrálne a nepriame pozitívne vplyvy, a to predovšetkým v sociálno-ekonomickej oblasti. Nepriamy vplyv na zdravie majú aj aktivity v oblasti zvyšovania zamestnanosti, odstraňovania rodovej nerovnosti a sociálnej inklúzie, ktoré sa pozitívne odrážajú predovšetkým v oblasti duševného zdravia. Mäkké opatrenia v oblasti výskumu, vývoja a inovácií majú neutrálny, resp. mierne pozitívny vzťah k životnému prostrediu, ktorý sa prejavuje nepriamo vyššou environmentálnou zodpovednosťou, získanou rôznymi formami vzdelávania a osvetly.

Budovanie infraštruktúry môže vyvolať potenciálny konflikt so záujmami ochrany prírody a krajiny, nakoľko mnoho sídel marginalizovaných rómskych

komunit je lokalizovaných v blízkosti chránených území. V súčasnosti je výrazným limitujúcim faktorom, ovplyvňujúcim rozvoj hospodárskych aktivít, predovšetkým rozmiestnenie území sústavy Natura 2000. Na Slovensku je aktuálne vyhlásených 473 území európskeho významu, ktoré zaberajú 11,9 % rozlohy SR a 41 chránených vtáčích území so záberom 26,2 % rozlohy SR. Vzhľadom na povahu navrhovaných aktivít sa významné vplyvy na chránené územia neočakávajú. Eventuálne vplyvy sú miestne špecifické a ich riešenie je relevantné na úrovni projektov v rámci procesu EIA a postupov stavebného konania.

Očakávané negatívne vplyvy:

- dočasný krátkodobý nárast hlukových emisií v okolí rekonštruovaných objektov;
- dočasný krátkodobý nárast prachových emisií v okolí rekonštruovaných objektov;
- dočasné krátkodobé ovplyvnenie pohody obyvateľstva v okolí rekonštruovaných objektov;
- vznik nebezpečných a ostatných odpadov.

Očakávané pozitívne vplyvy:

- zvýšenie zamestnanosti priamo vo vývojových a výskumných pracoviskách;
- zvýšená kvalita ovzdušia energetickou úsporou a náhradou palivovej základne;
- zníženie spotreby vody po rekonštrukcii vodovodných a kanalizačných potrubí;
- zlepšenie zdravia následkom uplatnenia nových liečiv a iných patentov;
- hospodársky rozvoj, zvýšenie konkurencieschopnosti;
- znižovanie nezamestnanosti vznikom nových pracovných miest aj u malých a stredných podnikov po uplatnení nových technológií;
- znižovanie regionálnych rozdielov;
- zlepšenie podmienok vzdelávacieho procesu na vysokých školách;
- zlepšenie pracovného prostredia na vysokých školách, ale aj v malých a stredných podnikoch;
- zvýšenie informatizácie pracovísk;
- zlepšenie informovanosti obyvateľstva;
- zvýšenie kvality a hodnoty rekonštruovaných historických budov;
- pozitívne vplyvy na kultúrne hodnoty nehmotnej povahy.

Verejnosť bola o jednotlivých krokoch procesu posudzovania informovaná v súlade s ustanoveniami platnej legislatívy, mala možnosť k dokumentácii predkladanej a vypracovanej v rámci tohto procesu sa vyjadriť a uplatniť svoje pripomienky. Zároveň bol už pri samotnej príprave OP VaI použitý princíp partnerstva.

* * *

Potreba a význam schválenia a implementácie OP VaI vychádza z nevyhnutnosti zvýšiť výkonnosť celé-

ho systému výskumu, vývoja a inovácií, ktorý bol v rokoch 2007 – 2013 podporovaný primárne zo zdrojov Operačného programu Výskum a vývoj v gescii Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR a zo zdrojov operačného programu Konkurencieschopnosť a hospodársky rast v gescii Ministerstva hospodárstva SR.

Slovenský národný inovačný systém, podporovaný politikami vzdelávania, výskumu, vývoja, inovácií a podpory malých a stredných podnikov, patrí k najmenej rozvinutým v EÚ z hľadiska jeho výkonnosti, riadenia a synergickej implementácie, čo implikuje potrebu zmeny.

Zo zmeneného prístupu k riadeniu uvedených štátnych politík a efektívnejšej realizácii ich opatrení a aktivít, zameraných na integrovanie a ich silnejšie prepojenie so samotnými realizáciami, vychádza aj koncepcia OP VaI, v rámci ktorej bol po prvýkrát definovaný spoločný programový dokument ministerstiev, zodpovedných za realizáciu štátnych politík v oblasti vzdelávania, výskumu a vývoja, inovácií a podpory malých a stredných podnikov takým spôsobom, aby sa dosiahol vzájomný synergický efekt medzi uvedenými oblasťami inovačného systému. Správa o hodnotení strategického dokumentu, ako aj posudok odborne spôsobilej osoby preukázali potenciál pozitívnych vplyvov stratégie OP VaI na životné prostredie, eliminovateľnosť, resp. minimalizovateľnosť potenciálnych negatívnych environmentálnych vplyvov implementácie stratégie, obsiahnutej v strategickom dokumente, za predpokladu realizácie preventívnych opatrení a monitoringu environmentálnej optimálnosti jeho implementácie v polohe jednotlivých projektov.

Literatúra

- Belčáková, I.: Správa o hodnotení strategického Operačného programu „Výskum a inovácie“ na životné prostredie. Bratislava: Ministerstvo životného prostredia SR, 2014, 55 s. a prílohy.
- Návrh Operačného programu Výskum a inovácie. Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, 2014, 155 s.
- Poznatkami k prosperite – Stratégia výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu Slovenskej republiky. Bratislava: Ministerstvo hospodárstva SR, 2013, 94 s.

Doc. RNDr. Ingrid Belčáková, PhD.,

ingrid.belcakova@stuba.sk

Ústav krajinej a záhradnej architektúry Fakulty architektúry Slovenskej technickej univerzity v Bratislave, Nám. slobody 19, 812 45 Bratislava